

Alina Klejna, Monika Mielewczyk
Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy

Kaszubski Uniwersytet Ludowy w perspektywie międzynarodowej. Bornholmskie impresje

The Kashubian Folk University in an international perspective.
Bornholmerure impressions

Streszczenie. Artykuł prezentuje refleksje na temat międzynarodowej współpracy podmiotów związanych z pozaformalną edukacją dorosłych, poczynione z perspektywy autorek na co dzień związanych z praktyczną realizacją zadań oświatowych w środowiskach wiejskich. Całość przygotowano w oparciu o doświadczenia z prowadzenia wspólnych projektów z podmiotami edukacyjnymi z zagranicy, jakie posiada Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy, od lat współpracujący z bliźniaczymi instytucjami w innych krajach – zwłaszcza w Skandynawii – oraz w oparciu o spostrzeżenia dokonane podczas pobytu autorek w jednym z duńskich uniwersytetów ludowych jesienią 2014 roku.

Słowa kluczowe: uniwersytet ludowy, pozaformalna edukacja dorosłych, międzynarodowa współpraca oświatowa, Kaszubski Uniwersytet Ludowy, duńskie uniwersytety ludowe.

Summary. The article presents reflections on international co-operation of entities involved in informal adult education made from the perspective of the authors who on a daily basis are associated with the practical implementation of educational tasks in rural communities. The material is based on the experience gained from conducting common projects with educational entities from abroad which Kashubian Folk High School in Wieżycy has learned from longtime cooperation with its twin institutions in other countries, especially in Scandinavia, and on the basis of observations made by the authors during their stay in one of the Danish folk universities in Autumn 2014.

Key words: folk university, non-formal adult education, international educational cooperation, Kashubian Folk University, Danish folk universities.

Wstęp

Współpraca międzynarodowa i „podglądanie innych” są od dawna jednymi z istotnych cech edukacji dorosłych. Wydaje się, że w szczególności dotyczy to takich form ideowo-koncepcyjnych i organizacyjnych, które odniósłszy pierwotnie sukces w jednym kraju, znalazły następnie naśladowców w innych społecznościach, chcących dla realizacji własnych celów adaptować wypracowane w innych społecznościach wzorce. Wystarczy przejrzeć bibliografię międzynarodowej problematyki oświatowej przygotowane przed kilku laty dla potrzeb periodyku „Edukacja Dorosłych” (Maliszewski 2008b, Solarczyk-Szwec 2008) czy przyrzeć się „światowym karierom” takich podmiotów edukacji dorosłych, jak na przykład uniwersytet powszechny, uniwersytet trzeciego wieku, uniwersytet otwarty czy uniwersytet ludowy, aby nie mieć wątpliwości co do słuszności powyższego stwierdzenia.

Ostatnia z przywołanych wyżej form edukacji dorosłych jest autorkom tego artykułu szczególnie bliska. Są one bowiem zawodowo (i emocjonalnie) związane z jedną z nielicznych już (chwilowo?) polskich placówek tego typu: Kaszubskim Uniwersytetem Ludowym (KUL) – instytucją rozpoznawalną dzięki swej aktywności edukacyjnej, społecznej i badawczej współcześnie nie tylko w regionie, ale również w innych częściach kraju¹ i poza jego granicami (por. np.: Kulich, 2002, s. 70–75; Byczkowski, Maliszewski, Przybylska, 2003).

Celem tego krótkiego artykułu nie jest przedstawienie całościowego obrazu współpracy międzynarodowej Kaszubskiego UL-u z różnymi podmiotami zagranicznymi w ujęciu historycznym czy w dniu dzisiejszym. To wymagałoby bardziej obszernego opracowania, gdyż Kaszubski Uniwersytet Ludowy od momentu swego powstania w 1982 roku do chwili obecnej współpracował w sumie z około stu różnymi partnerami z około trzydziestu krajów. Nasz cel jest skromniejszy: chcemy z perspektywy osób będących członkami zespołu projektowo-pedagogicznego Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, a więc z perspektywy praktyków z obszaru pozaformalnej edukacji dorosłych, przekazać kilka refleksji, uwag i ocen odnoszących się do duńskich uniwersytetów ludowych i niektórych aspektów współpracy naszej placówki z Duńczykami. Impulsem do ich sformułowania stała się zaś

---

¹ Także dzięki łamom „Rocznika Andragogicznego” (zob. np. doniesienia z ostatnich lat – tj.: Zielińska, Kowzan, 2011, s. 330–340; Maliszewski, 2012, s. 424–427; Leszczyńska, Rolbiecka, 2013, s. 431–433) i współpracy przy różnych projektach z Akademickim Towarzystwem Andragogicznym (np. podczas II Zjazdu Andragogicznego w Toruniu – zob.: Majchrzak, Solarczyk-Szwec, 2013, s. 29).

kolejna wyprawa pracowników KUL-u do jednego z zaprzyjaźnionych z nami od lat (Pestka, 2003, s. 393–399; Solarczyk, 2003, s. 143–146) duńskich uniwersytetów ludowych na Bornholmie – a więc: „do ojczyzny Grundtviga”, „do źródeł idei”, „do korzeni”, którą odbyliśmy jesienią 2014 roku.

Kaszubski Uniwersytet Ludowy w perspektywie historycznej i międzynarodowej

Przypomnijmy, że Kaszubski Uniwersytet Ludowy (KUL) od ponad 30 lat podejmuje różnorodne zadania edukacyjne związane z edukacją obywatelską, regionalną, działalnością na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi pomorskiej, budowaniem kapitału społecznego regionu itp. Placówka działa w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym Kaszub i Pomorza w oparciu o siedzibę główną w Wieżycy k. Szymbarku oraz filię zlokalizowaną na północy województwa gdańskiego w Starbieniu k. Choczewa. Oprócz pracy oświatowej prowadzonej w oparciu o bazę szkoleniową i internaty w swoich obu siedzibach instytucja stara się także docierać z ofertą edukacyjną bezpośrednio do jej adresatów w miejscach ich zamieszkania².

Gdy przed kilku laty Hanna Solarczyk-Szwec i Tomasz Maliszewski przygotowywali do druku jeden z numerów czasopisma „Edukacja Dorosłych” poświęconych problematyce międzynarodowej, we wprowadzeniu do tego tomu odnotowali:

[...] bycie odpowiedzialnym obywatelem »oznacza nabytą zdolność do myślenia, a więc do pamiętania, porównywania« (Mayor 2001). Można to interpretować jako konieczność odwoływania się, czy to do rodzimej mądrości i doświadczenia przeszłych pokoleń, czy też – do mądrości i doświadczenia innych. Ba, najlepiej skorzystać z obu możliwości łącznie. Innymi słowy: poznanie, zrozumienie, współpraca, ale nie ahistoryczność i kulturowa peneplena (prawierownia). Chęć intelektualnego ogarnięcia tych procesów prowadzi do podejmowania prób poznania, opisu, zrozumienia, a następnie krytycznej analizy tego, co dzieje się w społeczności »po drugiej stronie«, »na styku«, czy też takiej, która jest z nami w interakcji typu »na skrzyżowaniu« (Maliszewski, Solarczyk-Szwec, 2007, s. 10–11).

---

² Dalsze informacje o działalności Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w ostatnich latach można znaleźć m.in. w opracowaniach: Borowska, Plata, 2007, s. 84–90; Byczkowska, Byczkowski & Maliszewski, 2002, s. 44–64; Obracht-Prondzyński, Maliszewski, 2009, s. 353–364.

Mimo iż autorzy nie mieli wówczas na myśli bezpośrednio Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, słowa te bardzo trafnie definiują założenia podejmowanych w naszej placówce zadań edukacyjnych.

Dążąc do budowania w naszych słuchaczach postaw odpowiedzialnej obywatelskości, odwołujemy się bowiem wskazanej tam „rodzimej mądrości i doświadczenia przeszłych pokoleń” – m.in. przez analizę przyczyn sukcesów i porażek uniwersytetów ludowych działających na ziemiach polskich w przeszłości oraz próby przeniesienia tradycji i dorobku mieszkańców kaszubsko-pomorskich wsi (i małych miasteczek) w czasy współczesne (Byczkowski, 2003, s. 346–364; Borowska, Plata, 2007, s. 84–90; Obracht-Pronczyński, Maliszewski, 2009, s. 353–364).

Równoległe od lat odwołujemy się również, i to z niemniejszą intensywnością, do „mądrości i doświadczenia innych” – realizując wspólne projekty edukacyjne z różnymi podmiotami z terenu Polski i z zagranicy (por. np.: Byczkowska, Byczkowski & Maliszewski, 2002, s. 44–64; Byczkowski, Maliszewski, Przybylska, 2003), a także regularnie śledząc doświadczenia uniwersytetów ludowych (i innych form edukacji dorosłych typu *non-formal adult education*) na terenie naszego kraju (Smuk-Stratenwerth, 2006; Winiarska, Winiarski, 2002, s. 142–149) oraz w innych państwach, głównie europejskich – zwłaszcza w Danii (Maliszewski 2000, s. 111–114; Maliszewski 2012, s. 424–427; Pestka 2003, s. 393–399; Solarczyk, 2003, s. 143–146), we fryzyjskiej części Holandii (Bobrowski, Maliszewski, 1998, s. 294–296; Byczkowski, Maliszewski, 2000, s. 155–162), w Niemczech (Greger, Przybylska, 2003, s. 47–78; Matzky, 2003, s. 318–325) i Szwecji (Olsson, 2003, s. 335–338; Byczkowska, Maliszewski, 2005, s. 135–147; Maliszewski 2008).

Podejmując zadania edukacyjne w różnych kaszubsko-pomorskich środowiskach lokalnych, Kaszubski UL wykorzystuje przede wszystkim autorskie propozycje metodyczne – wypracowane na przestrzeni kilku dziesięcioleci swego funkcjonowania w oparciu o:

- 1) twórcze rozwinięcie wzorców czerpanych z dziejów i dorobku polskich internatowych uniwersytetów ludowych (z uwzględnieniem różnorodności dokonań tych placówek w przeszłości);

- 2) model działań dydaktyczno-wychowawczych rozwijany na bazie własnych doświadczeń edukacyjnych (zwłaszcza rozwijanych w ostatniej dekadzie koncepcji *Szkoły dla Życia i Wędrującego Uniwersytetu Ludowego*);

- 3) obserwowanie sposobów pracy edukacyjnej uniwersytetów ludowych i innych podmiotów pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych za granicą (zwłaszcza na gruncie skandynawskim, ale też w innych krajach takich jak Holandia, Niemcy czy Ukraina).

Impresje na kanwie pobytu w *Bornholms Højskole* (jesień 2014)

Ojczyzną uniwersytetów ludowych jest Dania. Z tym krajem uniwersytety ludowe na świecie łączą względy szczególne. Podobnie jest i w przypadku Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego. Z partnerami duńskimi placówka współpracuje szczególnie chętnie. W ramach tej współpracy ważną jej formą stały się wyjazdy studyjne do duńskich *folkehøjskoler*. Ostatni z nich miał jednak charakter szczególny. Nie była to pierwsza wizyta reprezentantów naszej placówki na wyspie i w *Bornholms Højskole*, ale tym razem wyruszyliśmy na Bornholm całym (niemal) KUL-owskim zespołem.

Są takie miejsca na Ziemi, które sprzyjają refleksjom nad życiem, nad sobą, nad dotychczasowymi dokonaniem czy przyszłością. Miejsca, w których dokonuje się swoistych bilansów własnego życia czy funkcjonowania własnego środowiska rodzinnego, zawodowego etc. Uniwersytet Ludowy bywa od dziesięcioleci jednym z takich właśnie miejsc: „zatrzymaj się na chwilę”, „zadumaj się nad sobą”, „przemyśl i przepracuj (sytuację, przeszłość, przyszłość etc.)”. Dodać przy tym należy, że wartość uniwersytetu ludowego jako takiego miejsca wzrasta wydatnie, gdy położony jest on na tyle daleko od wielkomiejskich zgłębów, pędzącego świata, że nie docierają doń zbyt często bieżące echa tej nieustannej gonitwy, wyścigu jednych z drugimi, rywalizacji każdego z każdym. Zarówno *Bornholms Højskole*, jak i Kaszubski Uniwersytet Ludowy są właśnie takimi miejscami.

Działalność KUL-u skupia się, jak już przypomniano wcześniej, wokół projektów pielęgnowania edukacji regionalnej i międzykulturowej, edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz umożliwiania mieszkańcom regionu rozwijania kompetencji kluczowych. Podczas realizacji poszczególnych zadań edukacyjnych nasz zespół stara się pamiętać o najważniejszych przesłankach *grundtvigiańskiej Szkoły dla Życia*: dialogu, podmiotowości uczestników zajęć i wykorzystywaniu ich doświadczeń życiowych. Wieżycko-starbieniński uniwersytet to miejsce, w którym z jednej strony panuje domowa i bezpieczna atmosfera, a z drugiej również przestrzeń do podejmowania edukacyjnych wyzwań dla każdego z uczestników.

W uniwersytecie ludowym każdą osobę postrzega się jako wyjątkową – posiadającą wyjątkowe potrzeby, które powinno się zaspokajać i wyjątkowe umiejętności, które powinno się rozwijać. Od ponad 30 lat w centrum zainteresowania zespołu KUL-u jest człowiek i jego potrzeby. Placówka stara się na nie odpowiadać w swej codziennej pracy. Podstawą kontaktów między ludźmi jest rozmowa, prowadzenie dialogu, a tym samym umiejętność słuchania. Każde, nawet najmniejsze działanie rozpoczyna się od poszukiwania

inspiracji dla dalszej pracy edukacyjnej, czyli bloku zajęć motywująco-integrujących, gdzie uczestnicy rozpoznają swoje zasoby, budują wizję dalszego rozwoju, rozwijają umiejętności interpersonalne oraz autoprezentacyjne. Wymieniają się doświadczeniami i doskonalą pracę zespołową. Potrzeba wielu procesów, by z grupy ludzi skupionych wokół jakiegoś projektu edukacyjnego, społecznego czy badawczego zbudować zespół o mocnych fundamentach.

Esencją filozofii uniwersytetu ludowego jest wspólnota i wspólnotowość, tworzenie przestrzeni, w której wszyscy – niezależnie od pochodzenia, wyznania czy rasy – są sobie równi, a każda jednostka jest ważnym ogniwem całego zespołu. Sprzyjają temu takie okoliczności, jak wspólne przebywanie, przygotowywanie posiłków oraz rozmowy przy jednym stole i śpiew, opowiadanie o własnych odczuciach i uczuciach innym, określanie swoich celów, wytyczenie swojej indywidualnej drogi w życiu. Wyraźnie to wszystko obserwowaliśmy w Bornholmskim Uniwersytecie Ludowym, gdzie rektor, nauczyciele i osoby zajmujące się obsługą techniczną koncentrują uwagę na słuchaczach.

Uniwersytet ludowy daje czas – jest to czas do namysłu, czas na spojrzenie na siebie z innej perspektywy, czas na znalezienie odpowiedzi na pytania: kim jestem?, gdzie i po co jestem?, dokąd zmierzam? – by w zgodzie z samym sobą iść przez świat i móc realizować się jako członek rodziny, pracownik czy twórca własnego rzemiosła, obywatel – czyli po prostu jako człowiek. Aby to dostrzec, trzeba dłuższego wspólnego pobytu: współuczestnictwa w działaniach (oficjalnych i – nazwijmy je tak: czasu wolnego), współdziałania w procesach wypracowywania decyzji czy pogłębionej obserwacji (formalnych i nieformalnych interakcji w grupie, sposobów komunikacji interpersonalnej, strategii i taktyki podziału wewnątrzgrupowych obowiązków, etc.). Nie bez przeszkód, zwątpień czy przeciwności losu każdy słuchacz uniwersytetu ludowego stopniowo (do)określa swoje cele, mimo iż po drodze piętrzą się przeszkody, niby nie do przeskoczenia.

Słusznie zauważył przed stu kilkudziesięciu laty Christen Kold – czyli ten, który idee *Szkoły dla Życia* Grundtviga skutecznie przełożył na praktyczne wskazówki działań oświatowych – że zadaniem każdej osoby, która oddaje część siebie dla pracy pedagogicznej w uniwersytecie ludowym, jest „nakręcenie” osób należących do wspólnoty edukacyjnej danej placówki w taki sposób, w jaki nakręca się zegarki, by dobrze działały. Metaforycznie wyjaśnił to w rozmowie ze swoim słuchaczem:

Zapytany przez swojego ucznia: *Co chcesz z nami zrobić?*, w odpowiedzi również zadał pytanie: *Co masz na rękę?*. Usłyszał wówczas – *zegarek*. Wówczas zapytał ponownie: *Tak więc co z nim robisz, żeby dobrze działał?*. Gdy słuchacz odparł: *Nakręcę go*, Kold wytłumaczył: *To właśnie ja chcę zrobić z wami – nakręcić was, byście dobrze działali!*³

Tak należy pracować ze słuchaczami UL „nakręcać” ich, by nie zabrakło im energii, siły, woli do osiągnięcia wyznaczonych celów.

Wiadomo, że ważnym elementem w edukacji osób dorosłych jest uczenie się przez praktykę, nabywanie doświadczeń. Podróż do *Bornholms Højskole* była również dla nas takim praktycznym sposobem uczenia się. Kilkundniowy pobyt na duńskiej wyspie dał nie tylko po raz kolejny możliwość interesującej poznawczo wymiany doświadczeń między zaprzyjaźnionymi Uniwersytetami Ludowymi Kaszubskim i Bornholmskim, ale był również swoistym rodzajem inspiracji dla dalszej pracy dydaktyczno-wychowawczej po powrocie do Polski. Spotkania, rozmowy, seminaria z udziałem Axela Lasthein-Madsena – obecnego rektora bornholmskiej *højskole* oraz Karstena Thorborga – bywającego przed laty w Wieżycy i w Starbieniu, byłego rektora tej placówki, a także bezpośredni kontakt ze studentami i nauczycielami – w tym możliwość udziału w codziennych zajęciach dydaktycznych i różnych formach aktywności pozalekcyjnej ukazały pracownikom Kaszubskiego UL-u sposób oddziaływać wychowawczych wyższych szkół ludowych w Danii.

Należy dodać, że jesiennej polsko-duńskiej wymianie doświadczeń edukacyjnych towarzyszyły również liczne wycieczki po wyspie, które ukazały nam częśćkę bornholmskiej codzienności: krajobrazy, kulturę czy różne inne elementy życia społecznego i gospodarczego wyspy. Z tego oglądu wynika, że w dużej mierze sposobem na życie tamtejszej społeczności jest łączenie pasji z pracą zawodową. Bornholmczycy wykonują zawody, które są bliskie ich sercom – często jest to na przykład praca w małych hutach szkła, pracowni garncarskiej czy innym warsztacie rzemiosła artystycznego, ekologiczna hodowla czy uprawa roślin. Z racji wyspiarskiego charakteru pojawiają się też liczne przydomowe wędzarnie ryb, których kominy stanowią nieodłączny element krajobrazu małych miasteczek i wiosek. Imponuje widoczna na każdym niemal kroku troska o zachowanie najcenniejszych walorów architektury i przyrody. Malowniczy krajobraz, wąskie uliczki i małe sklepiki sprawiają, że również przyjezdnym – takim jak my – udziela się klimat

³ Na podstawie opowieści często przypominanej przez naszych duńskich przyjaciół z *Bornholms Højskole*.

harmonii, spokoju i wyciszenia. To zatem wymarzone miejsce nie tylko na lokalizację uniwersytetu ludowego, ale zapewne niejedynemu człowiekowi chciałoby w tak urokliwie położonym i zorganizowanym miejscu po prostu żyć na stałe. Wyjątkowym walorem Bornholmu jest bowiem ład przestrzenny – wręcz „czystość przestrzenna”, symbioza natury i kultury, której niestety w polskich warunkach bardzo trudno doświadczyć. Urokliwe miejscowości, w których domostwa mają podobne do siebie elewacje, dachy, drzwi i okiennice, a wszystko spójne i wkomponowane w piękną, nieco surową przyrodę.

Próba podsumowania

Pobyty pracowników Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego na Bornholmie jesienią 2014 roku obfitował w wiele ważnych nauk i dostarczył jego uczestnikom wielu istotnych wskazówek. Nasza podróż nie zakończyła się jednak z chwilą powrotu do Polski. Wszystko to, co się tam wydarzyło, czego tam doświadczyliśmy, będzie „dojrzewać” w nas jeszcze przed długi czas i inspirować do własnych poszukiwań optymalnych wzorców dydaktyczno-wychowawczych. Będziemy niewątpliwie nadal poszukiwać odpowiedzi na pytania, które stawialiśmy już sobie w środowisku Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego wiele razy wcześniej – takie jak na przykład te:

- Co stoi za fenomenem specyficznego UL-owskiego podejścia do człowieka i UL-owskiego konceptu wspierania go na różnych etapach życia w rozwoju osobistym – duchowym i zawodowym?
- W jaki sposób pielęgnować wszystkie ważne elementy koncepcji *Szkoły dla Życia* w codziennej pracy naszej placówki edukacji dorosłych, gdy praca ta staje się niestety coraz bardziej zbiurokratyzowana?
- Jak przekonywać decydentów politycznych w Polsce, że formuła pracy edukacyjnej stosowana w uniwersytecie ludowym – być może nieco droższa od innych – jest skuteczna, a więc warta prawnofinansowego wsparcia?

Te i inne pytania od lat wytyczają bowiem kierunki naszych dyskusji. Zapewne pod wpływem bornholmskich przemyśleń przynajmniej na niektóre z tych kwestii spróbujemy spojrzeć nieco inaczej niż dotychczas.

Autorki chciałby zakończyć swój szkic pewną refleksją. Często podczas różnych spotkań, konferencji czy debat dotyczących edukacji dorosłych przedstawiane są działania praktyczne nawiązujące do duńskiej XIX-wiecznej idei uniwersytetu ludowego. Wprawdzie można o tym opowiadać, można

pokazywać zdjęcia, slajdy, czytać fragmenty wypowiedzi Mikołaja Grundtviga, Kristena Kolda czy innych „ojców założycieli” UL-owskiego ruchu, ale to nigdy nie będzie tym samym, co choćby krótki osobisty pobyt w duńskim uniwersytecie ludowym i związane z tym doświadczenie. Pobyt w Bornholmskim Uniwersytecie Ludowym był i dla nas swoistą lekcją demokracji, integracji, równości oraz sprawił, że każdy z członków zespołu Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego wrócił do kraju z Koldowskim „nakręconym zegarkiem”. Nasza wizyta stała się też potwierdzeniem słów naszego duńskiego przyjaciela Karstena Thorborga, który wielokrotnie podkreślał, iż *każdy z uniwersytetów ludowych ma swój unikatowy zapach*. Jesienne duńskie doświadczenia pozwoliły nam osobiście poczuć tę unikalną woń odwiedzanej placówki i na przykładzie bornholmskiej *folkehøjskole* osobiście doświadczyć tego, czym tak naprawdę jest i jak wielką siłę oddziaływania ma prawdziwy ludowy uniwersytet.

Bibliografia

- Aegidius K. K. (2003), *Zasady edukacji dorosłych w uniwersytetach ludowych w Danii – z dziejów idei i metod nauczania*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza, s. 33–46.
- Bobrowski W., Maliszewski T. (1998), *Kilka uwag o kaszubsko-fryzjijskiej współpracy w zakresie oświaty dorosłych w latach 1997–1998*, „Rocznik Andragogiczny 1997/1998”, s. 294–296.
- Borowska S., Plata H. (2007), *Kaszubski Uniwersytet Ludowy – o UL-owskiej idei na Pomorzu Gdańskim*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 4, s. 84–90.
- Byczkowska S., Byczkowski M., Maliszewski T. (2002), *Kaszubski Uniwersytet Ludowy u progu XXI wieku*. „Oświatowiec”, nr 1, s. 44–64.
- Byczkowska S., Maliszewski T. (2005), *Scandinavian Inspirations: Looking for a True “School for Life”*, [w:] *Anthology of Social and Behavioural Sciences. 20 Years of Co-operation between Universities in Linköping and Gdańsk*, eds. T. Maliszewski, W. J. Wojtowicz, J. Żerko, Linköping University, Linköping 2005, s. 135–147.
- Byczkowski M., (2003), *Uniwersytet ludowy – „Szkoła dla Życia”*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza, s. 346–364.
- Byczkowski M., Maliszewski T. (2000), *Założenia programowe Folkshegeskoalle na wyspie Terschelling na lata 1996–2000 na tle obrazu współczesnej Fryzji*, „Rocznik Andragogiczny”, s. 155–162.
- Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E. (eds.) (2003), *Folk High School – School for Life*, Kashubian Folk High School, Wieżycza.

- Greger N. F. B., Przybylska E. (2003), *Idea uniwersytetów powszechnych (ludowych) w Niemczech*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza, s. 47–78.
- Kulich J. (2002), *Grundtvig's Educational Ideas in Central and Eastern Europe and the Baltic States in the Twentieth Century*, Forlaget Vartov, Copenhagen.
- Leszczyńska A., Rolbiecka M. (2013), *Jubileusz 30-lecia Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, Szymbark–Wieżycza, 7 listopada 2013 r.*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 20, s. 431–433.
- Majchrzak K., Solarczyk-Szwec H. (2013), *Sprawozdanie z II Zjazdu Andragogicznego*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 20, s. 29–37.
- Maliszewski T. (2000), *Uniwersytety ludowe w Polsce i w Danii: O nowy model edukacji dla dorosłych – seminarium w Starbieniu, 1–2 kwietnia 2000 r.*, „Edukacja Dorosłych”, nr 3, s. 111–114.
- Maliszewski T. (2003), *Rozwój idei uniwersytetów ludowych w Danii, Niemczech, Polsce i Szwecji. Podsumowanie*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza, s. 138–143.
- Maliszewski T. (2008a), *Den svenska folkhögskolan – En betraktelse från andra sidan Östersjön*, “Vuxentubildarcentrums skriftserie 19”, Linköpings universitet, Linköping.
- Maliszewski T. (2008b), *Problematyka międzynarodowa na łamach „Oświaty Dorosłych” (1957–1990) – bibliografia*, [w:] *Edukacja dorosłych na świecie. Wybrane aspekty komparatystyczne*, red. T. Maliszewski, H. Solarczyk-Szwec, „Edukacja Dorosłych”, nr 1–2, s. 193–259.
- Maliszewski T. (2012), *Polish-Danish Adult Education Forum “Let’s get back to the Folk High School”*, *Wieżycza k. Szymbarku*, 26.04.2012, „Rocznik Andragogiczny”, s. 424–427.
- Maliszewski T., Solarczyk-Szwec H. (2007), *Wstęp*, [w:] *Edukacja dorosłych w Europie. Wybrane aspekty komparatystyczne*, red. T. Maliszewski, H. Solarczyk-Szwec, „Edukacja Dorosłych”, nr 1–4, s. 9–11.
- Matzky G. (2003), *Uniwersytet Powszechny Wschodniego Pomorza Przedniego – nowoczesne komunalne centrum edukacji dorosłych*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza, s. 318–325.
- Obracht-Prondzyński C., Maliszewski T. (2009), *Pomorski KUL – uniwersytet ludowy Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego*, [w:] *Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego. Materiały I Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego – Kraków, 23–24 czerwca 2009*, red. T. Aleksander, t. 2, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN – Zespół Pedagogiki Dorosłych i in., Kraków 2009, s. 353–364.
- Olsson K. (2003), *Kurs Resursbevarande försöjning jako przykład Szkoły dla Życia*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszew-

- ski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżyca, s. 335–338.
- Pestka S. (2003), *Bornholmskie inspiracje*, [w:] *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżyca, s. 393–399.
- Smuk-Stratenwerth E. (red.) (2006), *Siejąc ziarna przyszłości. Wiejskie ośrodki edukacji ku zrównoważonej przyszłości*, Korepetytor, Płock.
- Solarczyk H. (2003), *Z wizytą w duńskim uniwersytecie ludowym w ramach projektu UE „Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia”*, „Edukacja Dorosłych”, nr 2, s. 143–146.
- Solarczyk-Szwec (2008), *Problematyka międzynarodowa w publikacjach Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego (1993–2007) – bibliografia*, [w:] *Edukacja dorosłych na świecie. Wybrane aspekty komparatystyczne*, red. T. Maliszewski, H. Solarczyk-Szwec, „Edukacja Dorosłych”, nr 1–2, s. 261–293.
- Winiarska K., Winiarski P. (2002), *Nowy Uniwersytet Powszechny w Teremiskach*, „Rocznik Andragogiczny”, s. 142–149.
- Zielińska M., Kowzan P. (2011), *Międzynarodowa Konferencja Naukowa Edukacja Dorosłych na wsi: nowe – stare wyzwania z okazji 90 lat ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce*, *Wieżyca*, 23–25.09.2011, „Rocznik Andragogiczny”, s. 330–340.

